

ellenére általunk is leghelyesebbnek vélt megoldását adja: „Mindig a mű volt hamarabb, és csak azután következett a művész módszerének, témájának, eszméjének, esztétikájának általános fokon való elemzése.” S valóban évszázadok gyakorlata az, hogy előbb volt barokk, szentimentalizmus, szimbolizmus stb., s csak azután, a művek, sőt életművek egész sorából vonták el az adott irány legdöntőbb jellemvonásait. (A reneszánsz, mint korstílus, elnevezését is csak évszázadok múltán kapta.) Talán a naturalizmus óta terjedt el (s különösen az avantgarde irányzatok közt vált divattá), hogy kész elvekkkel, elméleti manifestummal indulnak az új izmusok. A szocialista realizmussal kissé felemás a helyzet. A 30-as években fektették le alapelveit bizonyos művek szem előtt tartásával, de mégis az egységes művészi irány kibontakozása előtt. Így ma a szakértőknek is fejtörést okoz, maradjunk-e a régi kritériumoknál, hozzunk-e létre új esztétikát, és annak milyen mértékben kell meg egyezni, vagy legalábbis igazodni a szocialista realizmus esztétikájának első megfogalmazásához.

„A földet, amellyel együtt dideregünk, feledni, s nem szeretni lehetetlen.” — idézi Majakovszkij szavait Hidas, és minden írásán átsüt ez a keveset emlegetett, de elpusztíthatatlan szeretet a haza, Magyarország, a magyar kultúra iránt. Ezért mutatja

könyvei közt első helyen Zalka Máté a magyar nyelvű bibliát, ezért oly megrendítő számára, amikor először szólaltatták meg oroszul Bornemisza Péter hazájába vágyó strófáit, ezért munkálkodik feleségével oly fáradhatatlanul a magyar klasszikusok oroszra fordításán. A szovjetuniói emigráció így új színben is tűnik fel e lapokon: mint magyar kultúrmisszió orosz nyelvterületen. A könyv talán legszebb sorait a haza utáni vágyódás íratta. Ezek és az *Őnarckép* a kötet legsikerültebb részei. Ez utóbbit 1943-ban, Sibériából írta feleségének, aki már hat esztendeje nem látta, s levélben kérte, írjon magáról, ha már fényképet nem küldhet. Hidas sorra veszi az arcát, haját, orrát, kezét stb., s a magány és szenvedés eme kohójában az írásból kihull minden salak. Úgy jár ő is, mint az általa idézett Tolsztoj-anekdota hősnője, aki a szülési fájdalmaktól „Mon Dieu”-ket jajgatott, de mikor az igazi fájdalmak jöttek, szívből fakadóan kiáltott fel: „Jaj, anyám!” A háziorvos nyugodtan kártyázik a férj szobájában, amíg „Mon Dieu”-ket hall, csak a „Jaj, anyám!”-ra indul be a beteghez, megbizonyosodván: a szülés most kezdődik. Hidas is a kíméletlen szenvedés juttatja el az őszinte vallomást, a kendőzetlen önfeltárlkozás stádiumába. Itt érezzük legemberibbnek, írásművészete itt mutatkozik meg igazán. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1968.*)

IMRE LÁSZLÓ

ÉK SÁNDOR: MÁBA ÉRŐ TEGNAPOK

Ék Sándor, a nemzetközileg ismert kommunista művész *Mába érő tegnapok* címen adta közre visszaemlékezéseit. A könyv Ék életének első szakaszára vonatkozik, a küzdelmes, nehéz fiatalkorra. Megnyerő stílusú gyermekkor-leírását követően két egymástól elválaszthatatlan szempont szerint folyik az önéletírás. Az egyik a helyét kereső, ösztöneit világnézetévé alakító lakatosinas útkeresése, a másik a művészé válás hányatott folyamata.

Ék Sándor Angyalföldről indult el, hogy maradéktalanul bejárja a kommunista művészé válás útját, vállalva az emigráció, a meghurcoltatás ezer következményét. Tizenhat évesen bekapcsolódik a munkásmozgalomba, küzd a béremelésért, sztrájkot szervez, részt vesz az éjszakai plakátragasztásban. A munkáshatalom napjaiban csilán meg előtte a tanulás lehetősége. Uitz Béla képzőművészeti iskolájában kezd tanulni, itt kap először ösztön-

zés, bátorítást. A Tanácsköztársaság bukását követően Bécsbe emigrál, majd Moszkvába. A moszkvai képzőművészeti intézetben egyre erőteljesebben bontakozik ki tehetsége. Bár tudta, hogy még rengeteg tanulnivalója van, mégis arra kérte a Moszkvában tartózkodó Kun Bélát, hogy segítsen neki Bécsbe jutni, ahol az illegális pártmunkában már használni lehetne rajztudását. Ez a momentum jellemző Ék Sándor alapállására. Az emigráció további állomásai — Berlin, Párizs, Amsterdam — hol lendítenek tehetsége kibontakoztatásában, hol gátolják. Végig szakadatlanul tanul és dolgozik. Igyekszik bepótolni mindent, amit önszántán kívül elmulasztott. Érdeklődése mindenre kiterjed, a fizikától a művészettörténetig. Tanulmányozza a formalista irányzatokat, de nem teszi azokat magáévá. Azt írja könyvében: „Olyan művészi felkészültségre vágytam, mely lehetővé tenné, hogy gon-

dolataimat és érzéseimet erővel és ellenállhatatlan léletszerűséggel jelenítem meg.” Forradalmasító erejű plakátjain, festményein, grafikáin erő, lendület, gondolatgazdagság párosul az azzal a törekvéssel, hogy ezek mindenki számára közérthetően jelenjenek meg. Rengeteg harc árán vízi győzelemre ezt az elvet.

Ilyen szándékok vezették Ék Sándort alkotó útján.

A könyv számtalan epizód során sok érdekes találkozás leírását is tartalmazza. Egy-egy pillanatra felvillan Kun Béla, Lenin, Landler Jenő, Sallai, Kassák, Bernáth Aurél, Lukács György alakja. Az illusztrációként felhasználta, ebből a korszakból vett művek izléses elrendezése, a könyv művészi formátuma a tervező Kass János színvonalas munkáját dicséri. (Kossuth Könyvkiadó 1968.)

SIPOS ÁRON

SZEKÉR NÁNDOR: FÖLD ALATT ÉS FÖLD FELETT

Az utóbbi időben szerfölött megélenkült a társadalmi érdeklődés a memoárok iránt. Egy külön tanulmányban lehetne foglalkozni a jelenség mélyebb okaival. Ha arra gondolunk, hogy a visszaemlékezések sorában szép számmal foglalnak helyet politikusok, vezető államférfiak, a munkásmozgalom megbecsült veteránjainak művei, nyugodtan állíthatjuk, hogy a politikai memoárirodalom a nemzeti önmegismerés egyik sajátos megnyilatkozási formája lett. Elég, ha Nógrádi Sándor, Münnich Ferenc, Marosán György emlékezéseire gondolunk. Életrajzok és események kerülnek immár történelemmé váltan az olvasó ítélőszéke elé és gyarapítják múltismeretét. A „száguldozó idő” nem ad módot a múltba való belefeledkezésre. Nosce te ipsum — ismerd meg önmagadat!; a tanulság, a tapasztalat továbbadás, továbbvitele a fontos. Az emlékiratok a történelemtudománynak értékes adatokat szolgáltatnak, érzékeltetik a kor atmoszféráját.

Szekér Nándor politikai memoárja a Tanácsköztársaság történeti megidézésével indul, de főleg az azt követő mintegy fél évtizedről szól. Ez a fél évtized a magyar kommunista mozgalom válságos, nehéz időszaka volt. Szekér — annyi más társával együtt — szinte gyermekfejjel került az orosz frontra a monarchia kifulladás hadseregével. A háború utolsó napjai ezek, a monarchia napjai már nagyon meg voltak számálva. Szívárogtak a hírek Breszt-Litovszkából is — s egyszerre csak valóban elhallgattak a fegyverek. Az eddig egymás ellen harcolók egymás nyakába borultak, az igazi ellenfelek tárgyalóasztaloknál ültek, döntöttek a világ sorsáról. A háborúról lehullt az álarc — a harcok itt-ott folytatódtak, de merőben más célokkal. Az orosz frontról egy kis olaszországi kitérővel hazajönnek a katonák, s le sem tisztítják szakadozott ruhájukról az őszi sarat, elkezdődnek a hazai események. Szekér a katonaság forradalmasodását tudja

leginkább figyelemmel kísérni, hogy a frissen megalakult kommunista párt milyen fokozott agitációs tevékenységet folytat a laktanyákban. Itt ismeri meg Landler Jenőt, Karikás Frigyes és a többi kommunistát, akik 19 után kintről kísérhetik figyelemmel és irányítással Szekérék itthoni tevékenységét. Világosan érzékelteti, hogyan vált a tömegek elégedetlensége tudatos politikai harccá. A Tanácsköztársaság alatt Szekér figyelme a honvéd harcok felé fordul, melyekben ő is részt vett. Nehéz a könyvnek erről a részéről szólni, olvasni, legalábbis idézni kellene! Anyanyit mondunk csupán, hogy itt értettük meg, hogy akik a 19-es magyar kommun részesei, alakítói voltak, miért váltak a harcot a legkilátásalanabb időkben is.

1920—1925. Erről az időszakról szól a könyv nagyobbik része és erre utal a cím egyik fele is. Szekérék ebben a reménytelennek tetsző időben is a forradalmak örökségét őrizték, és tüzet szították újra. A reménytelenség szót ők nem ismerték, forradalmi hittel és harccal helyettesítették. Mi adott erőt a harchoz ilyen körülmények között? A fentebbieket folytatva, ennek a generációnak a Tanácsköztársaság élete elhatározó élmény volt. A húsz-egynéhány éves fiatalember örökre eljegyezte magát a proletárforradalom eszméjével. Mi adott még erőt? A közeg, ahol élt és dolgozott, életétje volt ennek a küzdelemnek. A munkásegyesületek, szakszervezetek, pártsejtek öntudatos kommunistáinak egyre szaporodó száma adott perspektívát a mozgalomnak — kudarcában is.

A szerző törekvése, hogy ennek az időszaknak munkásmozgalmi harcáról, megélt élményei alapján, hiteles képet adjon az olvasónak — sikerült. Szekér tehát nem a teljesség, hanem a hitelesség igényét tartotta szem előtt. A teljesség a történelemtudósra vár, a memoáriró dolga a szerep, az esemény leírása, elemzése, öszintesség pro és